

Evakkomuistomerkin paljastus ja
talvisodan syttymisen muistohetki
30.11.2019 Urjalan hautausmaa
Seppo Pirhonen

80 vuotta sitten Neuvostoliiton hyökkäyksestä alkanut talvisota mullisti karjalaisten, hämäläisten ja kaikkien muiden suomalaisten elämän ja tulevat kohtalot. Sota vaikutti yksityisesti ja yhteisesti. Se yhdisti suomalaiset taistelemaan isänmaan koskemattomuuden ja itsenäisyyden puolesta. Sota murskasi kuitenkin monta nuorta unelmaa ja elämää.

Viime sodistamme on viime vuosina puhuttu arvostavaan sävyyn. Sotaveteraanit ja lotat ovat olleet arvostettuja kunniakansalaisia. Talvisodan läpikäyneitä veteraaneja ei enää juuri ole ja muitakin veteraaneja on alle kymmenen täällä Urjalassa. Yhä harvemmalla on henkilökohtainen yhteys veteraanipolveen. Meistä jälkipolvista riippuu himmenevätkö muistot ja osaamme kertoa lapsenlapsille noista ajoista kiinnostavasti.

Suomessa, monissa muista maista poiketen, kaatuneet tuotiin kotiseurakunnan sankarihautaan. Niinpä tuossa vieressä sankarihaudassamme lepää yli 300 kaatunutta pääosa urjalalaista ja myös ne karjalaiset, joita ei voitu omaan kirkkomaahan haudata. Osa on siunattu kentälle jääneinä. Halkivahan kirkkomaalla on 14 sankarivainajan leposija.

Sotahistoriassa vähemmälle huomiolle jäävät siviilit. Tämän päivän pääkirjoituksissaan niin Aamulehti kuin Helsingin Sanomatkin unohti heidät. Suomen neuvotellessa Moskovassa aluevaatimuksista siirrettiin kapealta rajavyöhykkeeltä ja myös Viipurista tuhansia asukkaita ennen sotaa. Heistä suurin osa ehti palata takaisin, kun näytti siltä, ettei sotaa tulekaan. Sodan aikana evakuoitiin yli 300 000 karjalasta ja sodan jälkeen vielä noin 100 000 niiltä alueilta, joita vihollinen ei sodassa kyennyt valtaamaan. Suomi menetti alueita sekä sodassa että rauhanteossa.

”Seivästön kansakoulussa oli työ aloitettu klo 9, kuten muuallakin. Aamuhartaus oli pidetty ja oppilaat olivat juuri siirtymässä omiin luokkiinsa, kun ilman täytti yht’äkkiä hirvittävä moottoreiden jyrinä. Monikymmenpäinen vihollisten pommikonelaivue siinä matalalla lentäen ylitti koulun katon ja jatkoi matkaansa luodetta kohti pitkin rannikkoa. Opettajat lausuivat oppilailleen muutamia rohkaisun sanoja ja päästivät heidät koteihinsa vanhempiensa hoitoon.” Näin päättyi viimeinen koulupäivä Seivästön uudessa kansakoulussa Kuolemajärvellä Suomenlahden rannalla opettaja Kaapo Meripirtin kertomana.

Kun tutkin Urjalaan joulukuussa v. 1939 tulleiden pääasiassa kuolemajärveläisten ja sakkolalaisten ikärakennetta, havaitsin, että lähes puolet oli alle 18-vuotiaita ja heistäkin puolet kansakouluikäisiä tai nuorempia. Niinpä syksyllä 1940 Urjalan kouluissa lähes tuhannesta joka neljäs lapsi oli karjalainen. Loput sotapakolaiset olivat naisia tai vanhempia miehiä.

Nuoret miehet olivat rintamalla kuten urjalalaisetkin, jotka Huhdin suojelukuntatalo Honkalasta, lastenkodilta ja työväentalolta olivat lähteneet junalla Hämeenlinnaan 11. lokakuuta ja sieltä Kannakselle ylimääräisiin harjoituksiin.

Rajan pinnassa oleille asukkaille tuli kiire sodan alkaessa. Suojeluskuntalaiset kävivät ilmoittamassa, että nyt on lähdettävä. Lähtömääräysten mukaan sai ottaa parin päivän

muonan ja paketin tai repun, jonka jaksoi kantaa. Osa matkasta tultiin kuorma- tai linja-autoilla, proomuilla, väin jalan ja junien härkävaunuissa. Maapaikoista tultiin hevosella, jos sitä ei ollut otettu armeijan käyttöön. Kuolemajärveltä nautakarja toimitettiin Urjalaan, mutta osa kulkeutui erehdyksessä Ylivieskaan Keski-Pohjanmaalle.

Juho Venäläinen on kertonut lähtöhetkestä: ”Ihmeelliseltä tuntui tuo väestössä vallinnut rauhallisuus ja hiljaisuus. Ei mitään paniikkimieliä. Kaikki olivat vakavia, kunnes yhtäkkiä joku aloitti virren, ”Jumala onni linnamme”. Voimakkaana se kajahti tämän pakomatkalta lähtevän väestön laulamana. Vaikka monta muuta muutakin virttä lähtöä varrotessa laulettiin syöpyi tuo tuttu taisteluvirsi lähtemättömästi mieliimme. Kun kirkkoherra ei ollut tavattavissa, kastoi isäni Juho Venäläinen hätäkasteella kaksi äsken syntynyttä lasta.”

Urjalassa talvisodan pakolaiset saivat asunnokseen kartanoiden muonamiesrakennuksia, talollisten leivintupia, vanhojen isäntien vapautuneita asuntoja, yksityisten ja kunnan omistamia mökkejä, huviloita ja aluksi myös kouluja. Yleensä nämä rakennukset olivat kylmiä ja vetoisia. Eihän niitä oltu voitu kunnostaa siirtoväkeä varten.

Toiset pääsivät asumaan karjalaisten onnettomuutta ymmärtävien ja hyvänsydämisten huoneisiin, joiden isäntäväki kaikin tavoin tahtoi ottaa osaa ja lievittää karjalaisten puutteenalaista tilaa. Toiset saivat isännikseen itsekkäitä ihmisiä, joille oma etu oli pääasia.

Tulijat olivat sotapakolaisia, joita täällä alettiin kutsua siirtolaisiksi, virallisesti he olivat siirtoväkeä ja pian vakiintui käsite evakko. Aluksi heistä piti huolta kansanhuolto, ja sen jälkeen siirtoväen huolto ja vapaa huolto, joka auttoi myös paikallisia vähävaraisia. Valtio korvasi siirtoväkeä majoittaneille asumis- ja ruokakustannukset taksan mukaan.

Talvisota päättyi 13.maaliskuuta 1940. Se oli toisaalta helpotus, mutta karjalaisille murheen päivä. Kirjassa evakoista kavereiksi Elma Rantala o.s. Mäenpää kertoi: ”Radiosta kuunneltiin ministerin puhe ja rauhanehdot, Matikainen itki ne kuultuaan.” Kotiin tai kotiseudulle ei voitu palata ja väliaikaiseksi tarkoitettu näytti muuttuvan pysyväksi.

Urjalassa oli pelkästään vastikään ilmestyneen kirjan Kuolemajärvi ei kuollutkaan mukaan kuolemajärveläisiä helmikuussa 1941 yhteensä 2709, Koijärvellä 2000, Kylmäkoskella 190 ja Karkussa 500. Urjalan oma väkiluku oli noin 7500. Pika-asutuslain mukaan uusi kotiseutu osoitettiin Satakunnasta kuolemajärveläisille ja eri puolille nykyistä Pirkanmaata sakkolalaisille ja Urjalaan oli tulossa muolaalaisia.

Osa maatalousväestöstä ehti saada pika-asutustilan ennen Karjalan takaisinvaltausta Kun Karjala oli vallattu takaisinsyöksyllä 1941, lähti pääosa siirtoväestä tuhotulle ja poltetulle kotiseudulle kolmen kylvön ja kahden korjuun ajaksi. Toinen lähtö kesällä 1944 tyhjensi Karjalan suomalaisasutuksesta. Maanhankintalain mukaan kuolemajärveläiset siirrettiin Turun seudulle ja Urjalaan tulivat muolaalaiset pääosin Punnuksesta ja sen lähikylistä. Urjalan asukkaiksi tuli muistakin pitäjistä ihmisiä vapaehtoisten maakauppojen kautta.

Tammikuussa 1940 teki Urjalan kirkkovaltuusto päätöksen, jonka mukaan silloisen ruumiskellarin, nykyisen vainajainhuoneen lähelle varattiin alue siirtoväen hautapaikoiksi. Niinpä parissa rivissä kohta paljastettavan muistomerkin takana on vielä nähtävissä kolmisenkymmentä hautakiveä, joista voi lukea sukunimiä kuten: Ahlqvist, Peussa, Rusi, Lipponen, Akkanen, Maaronen, Nenonen, Matikainen, Seppinen, Vuhko, Inkinen, Hietanen,

Hovi, Vyyryläinen, Iivonen, Rousku, Koskelainen, Jääskeläinen, Vaari, Lerkki ja Pulakka. Haudatut ovat siviiliväestöä. Rivin päässä on myös Laura Sirkiä, joka oli 18-vuotias lotta, jonka vanhemmat halusivat haudattavan erilleen varsinaisesta sankarihaudasta, joka kunnostettiin silloiselle heinäpellolle. Jatkosodan jälkeen Karjalan evakoita alettiin haudata eri puolille kirkkomaata. Monen hautakivi on otettu pois haudan siirryttyä seurakunnan haltuun. Osa haudoista on jälkeinpäin haudattu muita vainajia. Pitkien matkojen takaa haudoista huolehtiminen on vaikeaa.

Muolaasta Urjalaan asettunut Rauni Närvänen esitti Urjalan Karjalaseurassa ajatuksen, että olisi hankittava yhteinen muistomerkki kaikille Karjalan evakoille. Täällä on kirkon lähellä v. 1953 pystytetty Karjalaan jääneiden muistomerkki. Sen ääressä muistamme Karjalaan haudattuja omaisiamme.

Vuoden verran muistomerkkihanke on ollut vireillä. Toiseksi päärahoittajaksi Urjalan Karjalaseuran ohella lupautui Kuolemajärvi-säätiö. Myös Urjalan kunta on tukenut hanketta merkittävällä rahasummalla. Yhteisöistä ovat mukana Muolaalaisten seura, Sakkola-säätiö ja Urjalan Säästöpankin Kulttuurisäätiö. Urjalan seurakunta luovutti muistomerkille paikan. Kiitän kaikkia näitä ja yksityisiä henkilöitä, jotka ovat lahjoituksillaan mahdollistaneet tämän muistomerkin.

Kohta paljastettava musta graniittinen muistomerkki on pohjakiven päällä, metrin leveä, 1,5 m korkea ja 15 cm paksu. Olen suunnitellut kiven ja sen on toteuttanut Kivikaiverrus Niittymäki Oy.

Merkin yläosassa on läpiporattu neliöristi, jota myös kahtamoisristiksi kutsutaan. Suomessa monen kirkon pohja on samanmuotoinen. Niin oli myös Kuolemajärven kirkko, josta on jäljellä alimmat graniitikerrokset. Neliöristi on merkeissä ikään kuin ikkuna taivaaseen. Ristillä, uskomme mukaan, Jeesus Kristus sovitti syntimme ja lunasti meidät taivaalliseen isänmaahan, josta kenenkään ei tarvitse lähteä evakkoon.

Merkkiin on kaiverrettu teksti:

Sotasiirtolaisina
tänne haudattujen
Karjaan evakoiden
muistolle

Sen alla on J. H Erkon teksti:

Kotisi ja maasi muista,
Sinne juuresi sitele.
Mikä on kutsu kansallasi,
Siinä sullakin osasi

Pyydän nyt Pasi Närvästä ja Eija Mattilaa paljastamaan muistomerkin.